

Filosofia Inclusiva

YOLANDA NAVARRO BLANCA

IES Príncep de Girona (Barcelona)

ynavarr4@xtec.cat

«La facultat de pensar, diferent de la set de coneixement, ha de ser adscrita a tothom i no pot ser privilegi d'uns pocs»¹.

Resum: Filosofia Inclusiva és una pràctica docent de concreció ètica i educació integral. El diàleg filosòfic entre parelles filosòfiques, integrades per alumnes de l'USEE i batxillerat, és un mètode de descobriment de la identitat i l'alteritat des de la lliure oportunitat d'interès, apropament i gratuïtat cap a l'altre. Les fotografies, recull d'interrogants inherents a tot ésser humà i diversitat de respostes singulars, denoten alhora que el consens, en aquest cas la simple imatge, és possible quan sorgeix d'un diàleg fonamentat en el respecte mutu. Filosofia Inclusiva és una filosofia aplicada, una manera d'implicar els alumnes en la millora personal i convivència escolar, a través del des-ocultament de les veritats humanes. És un reclam de la Filosofia com a necessari complement reflexiu i qualitatiu en l'aprenentatge de viure. És una mostra que la convivència i els conflictes no es resolen des de les assignatures calculadores sinó des de la cognició més profunda de l'ésser humà: la Filosofia.

Paraules clau: educació integral, descobriment, identitat, reconeixement, respecte mutu, ètica, diàleg filosòfic, singularitat, diversitat, interès, gratuïtat i empoderament.

Inclusive Philosophy

Abstract: Inclusive Philosophy is a teaching practice of ethical concretion and integral education. The philosophical dialogue between philosophical couples, integrated by students of the USEE and Higher Education, is a method of finding the identity and the otherness from the free opportunity of interest, and approach gratuitousness in each other. The photographs, the collection of inherent questions to every human being and diversity of singular answers, at the same time denotes that the consensus, in that case the simple image, is possible when it arises from a dialogue based on mutual respect. Inclusive Philosophy is a philosophy applied in a way to involve the students in personal improvement and school life, through revealing human truths. It is a catchword of Philosophy as a necessary reflexive and qualitative complement in learning to live. It is an example that cohabitation and conflicts are not resolved from the calculated subjects but from the deepest consciousness of the human being: Philosophy.

Key words: integral education, finding, identity, recognition, mutual respect, ethical, philosophical dialogue, singularity, diversity, interest, gratuitousness and empowerment.

1. Hannah ARENDT, *Responsabilidad y juicio*. Barcelona: Paidós, 2007, 167.

1/ Introducció

«Tots els éssers capaços de comunicació lingüística han de ser reconeguts com a persones, perquè en totes les seves accions i expressions són interlocutors virtuals d'una discussió, i la justificació il·limitada del pensament no pot renunciar a cap interlocutor i a cap de les seves aportacions virtuals en la discussió»².

El curs 2013-2014 l'USEE, unitat de suport a l'educació especial, s'incorporà en el nostre Institut, i va ser a partir de finals de primer trimestre quan vaig dinamitzar el projecte de les parelles fotofilosòfiques entre els alumnes de primer de batxillerat i els alumnes de l'USEE.

La nostra professió, la de professors de filosofia, comporta ajudar en el creixement integral dels nostres alumnes i propiciar l'oportunitat de desenvolupament i millora, la nostra vocació ens empeny a estar atents i gaudir de l'ocasió que ens permet concretar l'abstracció, la teoria impartida. Filosofia Inclusiva és una mostra de la concreció d'aquests ideals.

2/ Educació inclusiva

És a la dècada dels noranta³ quan es generalitza l'escola inclusiva en el nostre sistema educatiu, és a dir, totes les persones han de tenir com a referència els centres ordinaris, i únicament els casos realment excepcionals, amb plurideficiència o dèficit molt greu, són els que han de ser derivats a centres específics⁴.

L'educació inclusiva aposta perquè la diferència entre el potencial d'aprenentatge, dels alumnes amb necessitats educatives especials, i el seu aprenentatge real sigui mínima⁵, per aconseguir-ho cal que es portin a terme les respectives adequacions curriculars, sent també de ben rebuda qualsevol suport⁶ que ajudi en aquest procés.

La inclusió s'ha de donar de manera natural⁷, que cada centre assumeixi aquesta com a pròpia, no com un empelt, sinó com quelcom característic, definitori, defensant la riquesa de la diversitat i apostant pel desenvolupament de cadascun dels membres que la formen. Si es reconeix en l'ésser

2. Adela CORTINA, *Ética de la razón cordial: Educar en la ciudadanía en el siglo XXI*. Oviedo: Ediciones Nobel, 2007, 181. En aquest cas Adela Cortina està citant Karl-Otto Apel.
3. Llei Orgànica 1/1990, de 3 d'octubre.
4. M. Antònia CASANOVA, *El currículum y la organización para la escuela inclusiva*, a Ma A. CASANOVA, H.J. RODRÍGUEZ (Coords.), *La inclusión educativa, un horizonte de posibilidades*. Madrid: La Muralla, 2009, 11-46.
5. I. GARCÍA, T. FLETCHER i S. ROMERO. *Avances y retos de la educación inclusiva*, a Ma A. CASANOVA, H.J. RODRÍGUEZ (Coords.), *La inclusión educativa, un horizonte de posibilidades*. Madrid: La Muralla, 2009, 230.
6. És dins d'aquest suport que plantejo aquesta pràctica docent.
7. H. ALDAY i M. MAIA, *La educación inclusiva desde el paradigma de la integración*, a Ma A. CASANOVA, H.J. RODRÍGUEZ (Coords.), *La inclusión educativa, un horizonte de posibilidades*. Madrid: La Muralla, 2009, 199.

humà com a natural allò que el fa únic, la seva identitat, implicant alhora ser diferent de la resta, les diferències no constitueixen excepcions, per tant, tots els alumnes del centre s'igualen de manera natural, humana.

Serà, doncs, en centres on es valori la diversitat, acceptant de manera espontània les diferències de cadascú, on es podrà aprendre a deixar de banda la vivència-coexistència individual i apostar per la convivència, on es podrà portar a terme una inclusió natural.

3/ L'ésser humà

«L'ésser de l'home és racional, i la seva essència, la racionalitat, en la qual hi ha entendre, estimar i memorar, que són l'essència del racional»⁸.

No faré en aquest apartat un tractat, tot al contrari, tan sols recordaré alguns trets característics de l'ésser humà, sense endinsar-me en qüestions de caire complex (per això el motiu dels punts suspensius), perquè resta molt a recordar, a dir i afegir, així que, ara només em centraré en els aspectes rellevants a on es fonamenta la pràctica docent aquí exposada, eix d'aquesta comunicació.

La primera Modernitat es va alçar a la recerca de la igualtat, i és el moviment postmodern, recollint la torxa del Romanticisme, que s'alça també al reclam de la diversitat⁹. Això denota part de la nostra identitat, quelcom que ens agermana, trets humans que ens igualen, però amb peculiaritats que ens distingeixen, ens fan ser únics, i a on s'arrela la dignitat de cada persona.

Aquest coneixement suposa apprehendre la singularitat i reconèixer la comunitat, apuntant que aquest reconèixer¹⁰ és en un doble sentit, autoidentificant els elements en comú amb la resta d'humans, «reconeixent», però també en el sentit de no passar d'incògnit, en voler ser «reconegut» pels altres. I és aquí on s'estableix l'art de la complexa integritat humana, perquè es fusionen la universalitat i la particularitat, a més a més implicant el reclam de l'ús ple de la llibertat, en tant que suposa el reconeixement en cada ésser humà de les dues parts que l'integren alhora, el que és propi i el que és general, el voler ser reconegut per les peculiaritats dins del comú marc humà.

Aquest reconeixement ha d'incloure respecte, però no en el sentit d'indiferència, sinó en el d'esperar que aflori en l'altre les seves potencialitats, procurant, fins i tot, empoderar¹¹ l'altre, actuant positivament per potenciar¹² les capacitats pròpies que l'identifiquen.

8. Ramón LLULL, *Los filósofos medievales: Selección de textos*. Madrid: BAC, 1980, vol. II, 964-988.
9. Adela CORTINA, *Ética de la razón cordial: Educar en la ciudadanía en el siglo XXI*. Oviedo: Ediciones Nobel, 2007, 162.
10. Els interessats en un estudi acurat, des dels diferents usos polisèmics-filosòfics del terme, cal consultar Paul RICŒUR, *Caminos de reconocimiento*. Madrid: Trotta, 2005.
11. Adela CORTINA, *Ética de la razón cordial: Educar en la ciudadanía en el siglo XXI*. Oviedo: Ediciones Nobel, 2007, 225.

Trobar l'alteritat i compartir amb ella el mateix camí d'anhel de felicitat, reconèixer-l'hi, comporta un lligam que obliga la gratuïtat, però no de manera imposada, vet aquí l'ús de llibertat ple al qual feia abans referència, sinó una obligació sentida i volguda¹³, un voler el desplaçament de les capacitats que identifiquen l'alteritat, d'igual manera que cadascú reconeix en si mateix l'aspiració de poder ser íntegrament de la manera més lliure.

El reconeixement és una precondició indispensable per a tota comprensió, ara bé, la incomprensió regna a les relacions humanes, sent quotidiana, planetària, originant malentesos, desencadenant menyspreus i odís, suscitant violència. Cal aprendre a comprendre, cal aprendre a obrir-se a l'altre, des de l'empatia, simpatia, cal reconèixer l'altre com a semblant i com a diferent¹⁴.

4/ Educar per comprendre

«El que vull ensenyar-li és l'ofici de viure»¹⁵.

Davant l'imperialisme dels coneixements calculadors i quantitius en detriment dels altres reflexius i qualitius, cal recordar el sentit de l'educació en l'*Emili*, com a sistema pedagògic sustentat en la investigació de la naturalesa de l'infant, sense caure, això sí, en la presumptuositat, ja que en tot cas s'ha d'ajudar a aprendre a viure.

Patim la forta pressió vers l'ensenyança secundària i superior per adaptar-la a les necessitats tecnoeconòmiques de l'època i a estretir la part de les humanitats¹⁶.

Quan estem davant d'una vida de qualitat? Com ha de ser l'ensenyament de qualitat? Quelcom calculable? Educar en la recerca de la qualitat de vida és sens dubte preferible a educar en la recerca de la quantitat de béns, altrament és insuficient per formar una persona¹⁷. Cal complementar l'ensenyament, cal afegir a l'educació un àmbit més profund, un àmbit més filosòfic, més ètic. Als centres educatius, en la feina, en la família, en la comunitat de veïns... patim incomprensions, encara som bàrbars per les incomprensions, i l'educació no ens ensenya sinó molt parcialment i insuficientment a viure¹⁸,

12. És des de la proposta d'empoderar que presentem aquest projecte, però ressaltant la seva bidireccionalitat.

13. Adela CORTINA, *Ética de la razón cordial: Educar en la ciudadanía en el siglo XXI*. Oviedo: Ediciones Nobel, 2007, 225-263.

14. Edgar MORIN, *Enseñar a vivir: Manifiesto para cambiar la educación*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión, 2015, 57-58

15. Jean-Jacques ROUSSEAU, *Emili o de l'educació*. Vic: Eumo, 1989.

16. Edgar MORIN, *Enseñar a vivir: Manifiesto para cambiar la educación*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión, 2015, 15 i 47.

17. Adela CORTINA, *Ética de la razón cordial: Educar en la ciudadanía en el siglo XXI*. Oviedo: Ediciones Nobel, 2007, 260.

18. Edgar MORIN, *Enseñar a vivir: Manifiesto para cambiar la educación*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión, 2015, 22.

és una educació que s'aparta de la vida ignorant els problemes permanents del viure, el problema de l'alteritat, del reconeixement, de comprendre. Dins l'àmbit educatiu es fa rellevant el saber, les habilitats i els coneixements, però cal afegir la pedagogia del compromís¹⁹, cal ensenyar també a conèixer-se, a comprendre i reconèixer l'altre.

Les escoles han millorat pel que fa a infraestructura, però i els seus membres?, hi ha comprensió entre ells? Perquè hi hagi convivència, perquè el clima de relacions acompanyi el nivell d'infraestructura cal complementar el saber impartit, cal afegir una educació antropològica. Cal ensenyar a aprendre a viure des de la mateixa concepció humana, coneixent els trets humans s'educa alhora la sensibilitat, s'eduquen els sentiments. Si volem evitar els maltractaments, els insults, cal educar el respecte i per fer-ho cal abans comprendre i que es doni el reconeixement mutu, si volem un clima harmoniós, cal educar des del principi d'empoderament. En una educació on pondera elevadament el fet quantificable, curiosament el que s'ha d'ensenyar és a la gratuïtat, donar-se a l'altre quan el reconeix com a humà, donar-se a l'altre quan identifica les seves peculiaritats i ajudar a potenciar-les respectant-les, i interessant-se.

4.1/ *Educar per aprendre a viure, educar des de l'ètica*

«Quan la cura natural no sorgeix espontàniament, cal invocar la cura ètica»²⁰.

Potser cal recordar als desvinculats de la Filosofia, que precisament les democràcies i les constitucions que les avalen recullen com a pilar important els Drets Humans, però potser ignoren que aquests són exigències ètiques, no mandats «legals», «protolegals» o «ideals legals». Encara que puguin inspirar legislacions, i ho facin sovint, això és un fet ulterior, més que una característica constitutiva dels drets humans. No es poden entendre els drets humans des del dret, com a fonament per a les lleis, sinó com a «drets morals»²¹.

Sense ètica ens morim, si tots hi som, és perquè algú ens ha cuidat, algú ens ha alimentat, algú ha respost... per això l'ètica és responsabilitat, perquè és una crida a respondre, es comporta èticament el qui respon a la crida de l'altre. Per poder respondre s'ha d'estar atent, mirar i escoltar, per poder ser ètic, cal cultivar la sensibilitat. És sortir de la indiferència i acostar-se al problema de l'altre, és sensibilitzar-se i responsabilitzar-se, és practicar la gratuïtat i no discriminar, és atendre l'altre independentment de la seva èt-

19. Francesc TORRALBA, *El Compromís*. Lleida: Pagès editors, 2012, 91.

20. Nel NODDINGS, *The challenge to care in Schools: An Alternative Approach to Education*. New York, Teacher College Press, 1992.

21. Adela CORTINA, *Ètica de la raz3n cordial: Educar en la ciudadanía en el siglo XXI*. Oviedo: Ediciones Nobel, 2007, 227.

nia, color de pell, origen. Sense ètica no hi ha civilització, sense ètica no hi ha futur, sense ètica no hi ha possibilitat de creixement. Perquè hi hagi món hem de ser ètics²².

Ser una persona ètica és possible, però per ser-ho és necessari educar-ho. Cal ensenyar a viure des de l'ètica, cal sensibilitzar cap a l'altre, ja que vivim entre altres i ens fem amb els altres. D'igual manera que és necessària la crida ecològica perquè no s'acabi el món, és necessària una crida ètica per viure i per viure de manera agradable, no podem pretendre viure en un món globalitzat i no educar la diversitat, perquè si no, regna la barbàrie, no podem viure en unes aules globalitzades i no educar la diferència, perquè si no, regna la manca de respecte o la indiferència.

Cal anar més enllà, completar els coneixements teòrics amb el coneixement d'un mateix i de l'altre, estar en condicions d'entendre aquell que és diferent de mi, cal educar l'apropament, cal educar l'interès, l'atenció, cal educar en l'altre per poder establir un diàleg, cal educar també en l'ètica del diàleg.

És el nostre deure, indissoluble de la nostra professió, crear les condicions d'igualtat i simetria entre els alumnes promovent el diàleg, la comunicació, per crear entre ells el consens que resol els possibles malentesos o desavinences. Mètode resolutiu extensible als diferents àmbits vitals, mètode educatiu d'aquest aprendre a viure.

Diàleg com a eina resolutiva de resultes des-ocultador, ja que serà a través del diàleg que es descobriran fins a donar-se en el reconeixement mutu, un diàleg que desvelarà veritats comunes, «aletheia» del consens humà que obligarà a tenir respecte a la diversitat i convit de la solidaritat. Un diàleg substancial humà que apel·la a l'harmonia convivencial, un diàleg viable que aplega marcar-nos l'horitzó d'avinentsa com una meta assolible.

Aquesta proposta antropeuètica, a la fi, no és més que el reclam d'estendre l'ensenyança integral de la Filosofia en l'educació integral humana.

4.2/ *Educar íntegrament és ensenyar des d'un marc filosòfic*

«La filosofia, com la poesia, o és obra d'integració, o no és sinó filosoferia, erudició pseudofilosòfica»²³.

Són diversos els temes des dels quals podria presentar aquest apartat, però m'agafaré expressament al lligam o interconnexió que expliquem a 1r de batxillerat quan, precisament, ens preguntem per l'ésser humà, concretament quan mostrem la interrelació, connexió, entre hominització i humanització.

Podem parlar d'humans sense el procés biològic? Podem parlar-llenguatge sense la encefalització creixent? Podem parlar d'humans sense la relació

22. Francesc TORRALBA, *No passeu de llarg*. Barcelona: Proteus, 2010, 12-27.

23. Miguel de UNAMUNO, *Del sentimiento trágico de la vida en los hombres y en los pueblos*. Madrid: Alianza, 1997.

amb l'altre simbòlicament? Podem parlar de bona relació sense establir uns mínims que regulin la convivència? On se sustenten aquests mínims? Preguntes entrelaçades que alberguen ja diferents àmbits de la filosofia que poden ampliar-se més, filosofia política, metafísica...

Sabem perfectament que el procés d'hominització és interdependent del d'humanització, biologia i cultura, procés anatòmic-fisiològic i transformacions psicològiques, conductuals i socials.

Sabem perfectament que el coneixement teòric de totes les matèries ha d'anar acompanyat, per viure bé, d'un estudi profund de l'ésser que les estudia, i això és el que intentem fer dins del nostre currículum. Però la filosofia no s'ha d'acabar en la conversió d'una matèria, precisament la nostra matèria, de contingut abstracte, s'ha de concretar, hem de fer factibles els continguts de millora que susciten els interrogants perpetus de la filosofia, si ens preguntem per la vida bona, o el règim polític més just, no hem de limitar-nos a dir que els horitzons són la nostra guia, hem d'ajudar-los a portar a la pràctica els ideals dialogats que es consensuen com a millors per al desenvolupament humà.

Moral, solidaritat, responsabilitat no poden citar-se «in abstracto», no se les pot fer empassar als esperits com s'empapussa les oques amb un embut...²⁴ Acompanyem el pensament profund de la voluntat de crear oportunitats de millora vivencials.

5/ Pràctica docent de la filosofia integral: Filosofia Inclusiva: parelles fotofilosòfiques USEE-Batx.

«És de necis intentar canviar el que no es pot canviar, però és de covards no mirar de canviar allò que pot canviar»²⁵.

Filosofia Inclusiva és un projecte que reflecteix pròpiament el sentit integral de la Filosofia. És una proposta en l'intent de millora de la convivència als nostres centres educatius. En aquest cas per la recent incorporació d'alumnat de l'USEE (unitat de suport d'educació especial) al nostre institut.

Filosofia Inclusiva es basa en la formació de parelles filosòfiques, cadascuna d'elles integrada per un alumne de l'USEE i un alumne de batxillerat, on el diàleg filosòfic de preguntes i respostes es plasma, i fusiona, amb l'art de la fotografia, i fins i tot amb el del dibuix. La FotoFilosofia d'en Jordi Beltrán, font d'inspiració del projecte, es converteix en eina de diàleg i d'aproximació, on l'alumne de batxillerat, iniciat ja en les qüestions filosòfiques, formula una d'aquestes preguntes a la seva parella filosòfica, la qual ha de reflexionar

24. Edgar MORIN, *Enseñar a vivir: Manifiesto para cambiar la educación*. Buenos Aires: Ediciones Nueva Visión, 2015, 97.

25. EPICET, *Enquirididó*. Barcelona: Laie, 1983.

i descobrir la seva pròpia resposta. Superada la primera fase de la trobada filosòfica a l'aula, es completa amb un passeig a l'hora de l'esbarjo, a modus peripatètic, pel pati o els passadissos del centre, intentant buscar i originar la imatge que reflecteixi aquest diàleg.

Les parelles filosòfiques es converteixen en un exemple d'inclusió i de convivència a seguir, atès que, havent col·laborat i exhibit amb entusiasme un treball comú, exposant les fotofilosofies en el blog de FotoFilo i en el «hall» del centre, contemplant els passejos i patis compartits, recollint els diplomes d'educació integral per parelles el dia de Sant Jordi, i fins i tot el guardó a la Universitat de Barcelona el dia de la Mostra, es converteixen en referents per a la resta d'alumnat. Esdevenen instructors tant de la nostra racionalitat teòrica com de la pràctica, exerciten el pensament amb preguntes d'àmbit filosòfic des del respecte a la diversitat de respostes, i des de la igualtat i el diàleg bidireccional imaginem i consensuem imatges. Tot plegat dins del marc regulador de valors que permeten passar de la coexistència entre l'alumnat a la convivència, presidit pel valor intrínsec de la dignitat personal, el respecte a la diferència i la singularitat, com també la tutela de valors com el d'acolliment, d'interès intel·lectual, de donar i de compromís. En suma, una experiència d'humilitat intel·lectual i moral socràtica, que actualitza la potencialitat de la lliçó magistral en un pràctic exercici d'exemple vital.

Tutors i tutorands, Batxillerat i ESO-USEE fusionats creant pensament, i deixant constància d'aquest mitjançant les fotografies transmissores de pensaments, sentiments i acompanyament. Han estat moltes les emocions viscudes, l'alegria respirada a les classes al voltant d'aquest acompanyament i activitat compartida, ulls que desprenien una lluentor especial, l'esperança de poder ser suport, la confiança en el seu acte, i l'entusiasme que els omplia de vitalitat i de gratuïtat. Destacar de l'entrançable grup dels més petits les seves magnífiques respostes, la seva il·lusió, el seu somriure de saber i recordar que compartien classe amb alumnes grans de l'Institut, queda recollit en els seus semblants que irradiaven orgull, goig i felicitat.

Em considero molt afortunada d'haver sentit tots els seus rostres i acompanyar-los en aquest procés de joia vital, ha estat gratificant i reconfortant, però sobretot molt esperançador, motiu d'aquesta comunicació.

Conclusió

Filosofia Inclusiva és una pràctica docent que aposta per la convivència harmònica en les institucions educatives fonamentada en el creixement personal, és una concreció pràctica sustentada en «l'aletheia» filosòfica, en l'autodescobriment, comprensió i reconeixement mutu, basada en la dignitat i l'oportunitat d'educar la resposta ètica. És un exercici dialèctic on es fusionen la diversitat i identitat en la dansa del diàleg, on els alumnes es qüestionen interrogants de certa profunditat, pensen, es coneixen, es reconeixen en l'altre

en formular-se també la pregunta, amb possibilitats de coincidència o potser de distanciament en les respostes, però això alhora els apropa més, perquè els vincula el respecte mutu i l'interès cap a l'altre, crea entre ells una relació que els enforteix i empodera, perquè s'engresquen en el desenvolupament de les capacitats i habilitats personals, creixen des de diferents àmbits, personal, intel·lectual, sentimental, social i moral i, en fer-ho junts, es crea un clima que convida a la convivència no només pacífica sinó enriquidora.

«En efecte, hem dit tot això per veure com podria habitar-se de la millor manera una ciutat i, en particular, com algú podria viure-hi bé» (Plató, *Les lleis*, III,702a).